

su bibliografinių duomenų kūrimu, tvarkymu ir naudojimu, šį modelį naudoti kaip pagrindą toliau tirti daugelį reikšmingų sričių. Atlikus entiteto santykio analizę sukurta modelis ir padarytos išvados yra iš esmės bendro pobūdžio ir nesiekia detalai pateikti konkrečių laikmenų taikymo galimybių bei įvairių paieškos ir bibliografinių įrašų išdėstymo metodų. Tačiau toks modelis bus naudingas nacionalinių katalogavimo taisyklių sudarytojams, nes nutarimus galima pritaikyti konkrečioms laikmenoms, kurias jie kaupia ir aprašo. Modelyje pateikta entitetų analizė, atributai ir santykiai gali būti naudingas loginis pagrindas, peržiūrint struktūras ir priimtus susitarimus, taikomus bibliografiniams duomenims kaupiti, išdėstyti ir jais keistis.

Žinoma, tyrimo metu nebuvo sukurta visiškai išbaigto abstraktaus duomenų modelio, ypač todėl, kad tyrimas neapima bibliografinių įrašų santykio su autoritetinių įrašų apskaita. Jis taip pat nenustato, kokie turėtų būti minimalūs reikalavimai valstybinės bibliografijos tarnyboms autoritetinių įrašų apskaitai vykdyti. Nors tyrimo kūrėjai suprato, kad kylant katalogavimo kainoms

klausimai, susiję su autoritetine įrašų apskaita, yra esminiai, jie nusprendė sutelkti dėmesį tik į bibliografinius įrašus - taip apsispręsta apsvačius projektą ir pasvėrus galimybes, kas galėtų būti padaryta per tyrimui skirtą laiką. Tačiau svarbūs klausimai, susiję su autoritetine įrašų apskaita, yra numatyti kaip esminiai šio projekto antroje fazėje, ir tyrimo grupė tiki, kad modelis turėtų būti praplėstas ir apimtų papildomus duomenis, kurie paprastai užrašomi autoritetiniuose įrašuose.

Kitas darbas, kurio reikia imtis, yra tyrimo metu gautų duomenų santykis su ISBD leidimais. Prieš pradėdant šį tyrimą, IFLA Katalogavimo sekcijos ISBD komitetas užbaigė projektą dėl glausto ISBD sukūrimo ir 1993 m. pravedė šiuo klausimu visuotinę apžvalgą. Katalogavimo sekcijos Nuolatinis komitetas atidėjo šio projekto vykdymo darbą, kol bus baigtas funkcinių reikalavimų bibliografiniams įrašams tyrimas. Be to, ateityje numatytam tyrimui turės įtakos šio tyrimo metu padarytos išvados ir rekomendacijos dėl įvairių ISBD ir MARC formatų.

Iš anglų k. vertė L. Slavinskiene

UDK 025.3

Tarptautinė bibliografinė apskaita ir autorių asmenvardžių autoritetinių duomenų bazė

Mirna WILLER

Nacionalinė ir universiteto biblioteka, 10000 Zagrebas, Kroatija, el. paštas: mwiller@nsk.hr

Šio darbo tikslas yra apžvelgti, kaip tarptautinė bibliografų bendruomenė ir valstybinės bibliografijos tarnybos savo standartuose apibrėžia autorių asmenvardžių pateikimą kompiuteriniuose kreipties taškuose ir autoritetiniuose pradmenyse. Be to, jame bus kalbama apie autoritetinių įrašų reikšmę, kuriant Tarptautinę autoritetinių duomenų sistemą, ir atkreipiamas dėmesys į standarto trūkumus, kurie kliudo pagrindiniam Visuotinės bibliografinės apskaitos programos tikslui - tarptautiniams autoritetinių įrašų mainams.

Tarptautinė katalogavimo principų konferencija, Paryžius, 1961

1961 m. Paryžiuje vykusio Tarptautinė katalogavimo principų konferencija, kurią suorganizavo IFLA Katalogavimo komisija, laikoma tarptautinio katalogavimo metodų standartizavimo pradžia¹. Tačiau pradžių pradžia laikytina 20-oji Tarptautinės bibliotekinių asociacijos konferencija, vykusio Zagrebe 1954 m., kurioje buvo nuspręsta įkurti katalogavimo principų komisiją². Paryžiaus konferencija priėmė „Principus ...“, kurių pagrindu buvo parengti tarptautinių katalogavimo taisyklių metmenys. Jie turėjo tapti direktyviniais dokumentais atskirų šalių katalogavimo taisyklėms rengti. Daugelis nacionalinių katalogavimo taisyklių, kurios tuo metu buvo kuriamos arba planuojamos kurti, šias tarptautines rekomendacijas priėmė.

„Principai ...“ apima antraščių bei pirmųjų katalogavimo žodžių (t.y. pagrindinių elementų, nustatančių įrašų eilės tvarką) parinkimą ir formą spausdintų knygų kataloguose, kuriuose abėcėlės tvarka teikiama kataloginiai įrašai pagal autorius, o tais atvejais, kai autorių asmenvardžiai netinka ar jų nepakanka, - pagal antraštes.

Iš dvylikos skirsnų, kurie sudaro „Principus ...“, norėtųsi pabrėžti 7-ąjį ir 12-ąjį. 7-ajame skirsnyje nurodoma, kad, parenkant unifikuatą pradmenį, būtina atsižvelgti į „dažniausiai vartojamą vardą (ar vardo formą) arba dažniausiai vartojamą antraštę, pateikiamą kataloguojamuose leidiniuose arba nuorodose į juos“. Tačiau jei kalbama apie keliomis kalbomis išleistus leidinius, „paprastai pirmenybė turėtų būti teikiama pradmenims,

pateikiamiems leidiniuose originalo kalba“.

12-asis „Principų ...“ skirsnis nurodo, kad pirmojo žodžio parinkimas „pagal galimybes priklauso nuo to, kaip yra priimta toje šalyje, kurios pilietis yra autorius, arba, jei tai neįmanoma, nuo kalbos, kurią dažniausiai vartoja autorius, tradicijų“³.

Tarptautinės unifikuotų pradmenų formų struktūros nustatymo taisyklės: asmenvardžiai

Paryžiaus konferencija paskatino pradėti darbus, siekiant sukurti unifikuatų pradmenų struktūrizavimo taisykles autorių asmenvardžiams, atsižvelgiant į nacionalines kalbos bei kultūros tradicijas ir katalogavimo taisykles bei praktiką. Jau 1963 m. buvo išleistas pirmasis šių taisyklių leidimas: „Names of Persons: National Usages for Entry in Catalogues“. Šis leidinys vėliau buvo pakartotinai išleistas 1967 ir 1977 m., o ketvirtasis pataisytas leidimas turėjo pasirodyti 1996 metais⁴. Šiame leidime įteisinamos konkrečių šalių nacionalinės taisyklės autorių asmenvardžių unifikuotos formos apibrėžimui.

Tarptautinis katalogavimo ekspertų pasitarimas, Kopenhaga, 1969

Tarptautinis katalogavimo ekspertų susitikimas, vykęs 1969 m. Kopenhagoje, tęsė Paryžiaus konferencijos pradėtą darbą⁵.

Pasitarimo metu jo padalinys, nagrinėjęs pradmenų ir jų pirmųjų žodžių pateikimo tvarką, ypatingą dėmesį kreipė į tai, kokios kalbos forma turi būti vartojama senovės ir viduramžių autorių, valdovų ir pareigūnų asmenvardžiams bei jų transliteracijos ir transkripcijos problemoms; taip pat į tarptautinės standartizavimo sistemos, apimančios TSO (Tarptautinės standartizavimo organizacijos), būtinumą, išskiriant senovės graikų asmenvardžius, kurie turėtų būti pateikiami lotynizuotu pavidalu; į autorių asmenvardžių keitimo klausimus bei į organizacijų pavadinimus, kurie, kaip paaiškėjo, kelia didžiausius sunkumus tarptautiniu mastu unifikuojant pradmenis bei jų pirmuosius žodžius.

Visuotinės bibliografinės apskaitos principai

1974 m. buvo paskelbta Visuotinės bibliografinės apskaitos programa, kuri šiuo metu yra seniausia iš IFLA programų⁶. Pagrindinis jos tikslas - bibliografinės apskaitos sistemos vystymas valstybiniu lygmeniu ir tarptautiniai duomenų mainai. Šį tikslą galima pasiekti, leidini kataloguojant tik vieną kartą toje šalyje, kur jis buvo išleistas. Taip parengtas įrašas būtų pateikiamas valstybinėje bibliografijoje, o vėliau juo galėtų naudotis visos besidominčios įstaigos šalyje ir užsienyje. Bibliografinių duomenų perdavimo būdai ir formos gali būti kuo įvairiausias - nuo katalogo kortelių iki magnetinės juostos. Šiam tikslui yra būtini tarptautiniai susitarimai dėl katalogavimo taisyklių suderinamumo. Siekdamas įgyvendinti Visuotinės bibliografinės apskaitos programą, nacionalinės bibliotekos įsipareigojo imtis atsakomybės, kuriant autoritetines autorių asmenvardžių formas pagal šiuos principus:

- valstybinės bibliografijos tarnyba atsako už autorių asmenvardžių ir kolektyvų pavadinimų autoritetinių formų bei jų sąrašų sudarymą,

- nacionalinė biblioteka atsako už šalyje vartojamų rašmenų transliteravimą į lotynišką rašto sistemą, atsižvelgdama į dabartinę transliteravimo praktiką, t.y. į tai, kad yra sukurtos tarptautinės transliteravimo sistemos, nurodančios nacionalinei bibliotekai, kaip tai padaryti⁷.

1977 m. Paryžiuje UNESCO ir IFLA surengė tarptautinę konferenciją (apie valstybinę bibliografiją), kuri patvirtino šiuos principus ir nustatė, kad valstybinės bibliografijos tarnyboms būtina laikytis tarptautinių nurodymų, kuriant autoritetinių duomenų sistemą asmenvardžiams, kolektyvų pavadinimams ir unifikuotoms antraštėms⁸.

Programa remiasi šiuo principu: kadangi kiekvienoje valstybinėje bibliografijoje yra pateikiamos autoritetinės autorių vardų formos, bibliografiniai mainai, nepaisant jų formos, leidžia gaunančiai bibliografiją tarnybai naudoti bibliografinius aprašus ir pradmenis, t.y. unifikuotas asmenvardžių formas tokias, kokias nustatė tam tikros šalies valstybinės bibliografijos tarnyba. Jei kiekviena šalis nustatytų savo autorių unifikuotas asmenvardžių formas, kartu paimti šie visų šalių duomenys įgalintų tarptautiniu mastu kontroliuoti autoritetinius asmenvardžius, t.y. sukurti tarptautinę autoritetinių duomenų sistemą.

Evos Veronos „Abėcėlinių katalogų sudarymo vadovas ir žinynas“

Kroatijos katalogavimo taisyklės yra apibrėžtos E. Veronos parengtame „Abėcėlinių katalogų sudarymo vadove ir žinyne“⁹. Pradmenis ir pradmenis pradžios parinkimo atžvilgiu jame remiamasi Paryžiaus principų rekomendacijomis ir Visuotinės bibliografinės apskaitos programa, o asmenvardžių atžvilgiu - jau minėtomis „Na-

mes of Persons ...“ taisyklėmis. Tai reiškia, kad nustatant unifikuotus naujųjų, vėliau senųjų amžių ir viduramžių autorių iš skirtingų šalių asmenvardžius, laikomasi tose šalyse priimtų taisyklių ir papročių.

Taip nuosekliai laikantis Visuotinės bibliografinės apskaitos programos, iš principo įmanoma efektyviai keisti duomenimis su įvairių šalių bibliografijos tarnybomis ir įterpti į Kroatijos bibliotekų katalogus jų įrašus be didelių pakeitimų pradmenyse. Kokius pakeitimus būtina daryti pradmenyse, t.y. kokie yra autoriaus asmenvardžio besiskiriantys elementai unifikuotuose asmenvardžių pradmenyse, parodė įvairių vienkalmių bei daugiakalmių katalogų jungimo problemų analizė, kuri buvo atlikta IFLA Nuolatinio katalogavimo komiteto pastangomis 1991-1993 metais. Skirtingi gali būti šie elementai:

- asmenvardžių formos, kurios pagal prasmę priklauso nuo pradmenų, pavyzdžiui,

Elisabetta I d'Inghilterra
Elizabeth 1, reine d'Angleterre
Elizabeth, Koenigin v. England
Elzbieta I, Anglijos karalienė

- skirtingai pagal tradiciją rašomi asmenvardžiai, pavyzdžiui,

Gregory, Augusta, Lady
bet
Stanhope, Lady Hester
Stanhope, Hester*

- skirtingos vardų trumpinimo taisyklės,
- rašyba: transkribavimas, romanizavimas ir pan., pavyzdžiui,

Chaikovski Petr Il'ich, 1840-1893
Tchaikovskii, Peter
Tchaikovsky, Peter Ilich, 1840-1893
Tschaikowski, Peter

- žodžių skyrimas, pavyzdžiui,

Zhongguo di zhi ke xue yuan
gali būti užrašyta ir:
Zhongguo Dizhi Kexueyuan.

Ši Nuolatinio katalogavimo komiteto analizė rodo, kad tam tikrais atvejais viena autoritetinė asmenvardžio versija negali būti vartojama visuose be išimties kataloguose. Kad būtų galima keisti duomenimis ir šiais atvejais, idealu būtų kiekvienam autoriui tarptautinėse duomenų bazėse apibrėžti bent vieną bendrą asmenvardžio

*Pravilnik i priručnik za izdradbu abecednih kataloga

formą, su kuria galėtų būti lyginamos įvairuojančios formos¹⁰.

Tačiau analizuojant buvo pastebėta skirtumų tarp veiksmų su asmenvardžiais, kurie atliekami pagal „individualaus autoriaus“ apibrėžimą ir įgauna unifikuoto pradmenis formą pagal Paryžiaus principus, ir tarp tų, kurie priklauso nuo nacionalinių katalogavimo taisyklių. Į šiuos skirtumus atkreipia dėmesį Paryžiaus principų su komentarais leidimas, parengtas remiantis nacionalinių katalogavimo taisyklių, priimtų po „Principų ...“ išleidimo, analizę. Skirtumai yra šie:

„Principai“, sk. 8.1: individualus autorius yra „asmuo, kuris sukūrė veikalo tekstą (Check, Germ/Work, NF ir YUG)“ ir „asmuo, kuris sukūrė veikalą arba yra atsakingas už jo intelektualinį turinį, aranžuotą arba išvaizdą (AACR, Bulg, Norv ir Sov/St)“.

„Principai“, sk. 8.2: autoriaus asmenvardžio unifikuoto pradmeniu yra „originali asmenvardžio forma ir asmens apibūdinimai (visos katalogavimo taisyklės išskyrus AACR ir Span), o ne forma, priimta toje šalyje, kurioje yra biblioteka“.

Po to, kai buvo išleistas šis leidimas su komentarais (1971)¹¹, kai kurios iš minėtųjų katalogavimo taisyklių buvo pakeistos, tad reikėtų iš naujo peržiūrėti čia pateiktus skirtumus.

Gairės autoritetinių ir nuorodinių įrašų sudarymui (GARE)

„Gairės autoritetinių ir nuorodinių įrašų sudarymui“¹² rekomendavo IFLA Tarptautinės autoritetinių duomenų sistemos kūrimo darbo grupė 1984 metais. Jose apibrėžiamas unifikuotų pradmenų pateikimas pradmenyse ir nuorodose asmenims, kolektyvams ir anonimams klasikos kūriniams. „Gairės ...“ apibrėžia autoritetinio įrašo abėcėliniams katalogams elementus, jų išdėstymą ir skyrybą tam, kad autoritetinių duomenų sąrašai nacionalinėse bibliotekose būtų kuriami, remiantis visuotinės bibliografinės apskaitos poreikiais. Tai, kas bibliografinių duomenų elementams yra ISBD, autoritetiniams duomenims yra „Gairės ...“. Nors „Gairės ...“ nėra skirtos kompiuterinių įrašų kūrimui, jų tikslas yra sukurti pagrindą autoritetinių įrašų ir nuorodų kompiuteriniam katalogavimui.

„Gairės ...“ reikšmingos ir tuo, kad jose pirmą kartą iškeliami mintis apie Tarptautinį standartinį autoritetinių duomenų numerį ISADN (International Standard Authority Data Number), kuris palengvintų kompiuterinių įrašų automatišką tvarkymą ir taip palengvintų autoritetinių duomenų mainus ir apskaitą Tarptautinėje autoritetinių duomenų sistemoje (International Authority Data System). Tačiau šiam numeriui tik paskirta vieta įrašė, o jo forma ar struktūra lieka neapibrėžti. „Gairių ...“ įvade sakoma, jog bereikia tik patvirtinti smulkmenas, kad tokį numerį galima būtų sudaryti ir įgalios tarnybos galėtų kontroliuoti numerių suteikimą, taip pat

reiškiamas rūpestis, kad praktinės tokio numerio suteikimo kliūtys bus didesnės už jo galimą naudą.

Kaip jau buvo minėta, „Gairės ...“ apibrėžia bendrą autoritetinių įrašų elementų bei nuorodų struktūrą, ir kol kas jų pradmenis, nuorodų, pastabų ir t.t. formą, taip pat šių elementų skyrybą apibrėžia valstybinės bibliografijos tarnybos, kurios, pagal Visuotinės bibliografinės apskaitos principus, yra atsakingos už autoritetinių įrašų turinį. Todėl reikia apžvelgti, kaip derinasi „Gairės ...“ ir E. Veronos „Abėcėlinių katalogų sudarymo vadovas ir žinynas“ (toliau - „Vadovas“).

Pirmoje „Vadovo“ dalyje pateikiami nurodymai, kaip parinkti pradmenis ir pradmenų pirmuosius žodžius bei jų formą, sudarant bibliotekinės medžiagos bibliografinį aprašą. Šioje dalyje aiškinama, kokiomis sąlygomis būtina sudaryti autoritetinį įrašą, taip pat bendrasis ir aiškinamasis nuorodas.

Bendrijų ir aiškinamųjų nuorodų struktūra ir turinys aprašomi „Vadovo“ antrosios dalies 251 skirsnyje. Autoritetinių įrašų sudarymo taisyklės pateikiamos paskutiniajame, 253 skirsnyje. Šis skirsnis galioja laikinai, jame sakoma, kad galutinės autoritetinių įrašų sudarymo taisyklės bus parengtos po to, kai bus paskelbtos tarptautinės rekomendacijos šiuo klausimu¹³.

253 skirsnyje pateikiama bendra taisyklė: joje sakoma, kad autoritetiniai įrašai sudaromi asmenims ir kolektyvams bei rekomenduojama nurodyti šaltinius, kuriuose patvirtinami teikiami duomenys. Skirtingai nuo „Gairių ...“, šis skirsnis nemini autoritetinių įrašų sudarymo antraštėms anoniminių, klasikinių, šiuolaikinių arba garsaus autoriaus kūrinių, o iš elementų, būtinų esybės aprašymui, nurodomas tik šaltinis, kuriuo remiantis pradmuo buvo patvirtintas.

Galima daryti išvadą, kad „Vadovas“ nustato pradmenis (ir pirmųjų žodžių) parinkimą bei formą tik bibliografuojamo objekto, kuriam apibrėžiama vieta konkrečiame abėcėliniame kataloge. Jame nėra taisyklių, kaip struktūrizuoti autoritetinį įrašą ir kokių elementų reikia pradmenyse nurodomai esybei nustatyti. Ši esybė nebūtinai turi būti susijusi su konkrečiu bibliografiniu vienetu, o turėtų nustatyti vieną autoriaus vardo nacionalinę formą.

„Vadovas“ ne negalėjo pateikti šių taisyklių, nes 1983 m., kai jis buvo išleistas, dar nebuvo pasirodžiusios „Gairės ...“ ir nebuvo nustatyti vieningi kriterijai, kokiais duomenimis ir kaip valstybinės bibliografijos tarnybos turėtų keistis pagal tarptautinės autoritetinių duomenų sistemos reikalavimus.

UNIMARC autoritetiniams ir nuorodiniams įrašams (UNIMARC/A)

UNIMARC/A¹⁴ formato atsiradimas susijęs su tarptautinės Visuotinės bibliografinės apskaitos programos veikla, kuriant Tarptautinę autoritetinių duomenų sistemą. Jo pagrindu buvo paimtos „Gairės ...“ ir UNIMARC formatai¹⁵. Jis pasirodė 1991 metais.

Formatas nustato žymas tiems autoritetinio ir nuorodinio įrašo duomenų elementams, kurie buvo nustatyti „Gairėse ...“, taip pat unifikuotiems antraštėms kūrinių, kuriuos sukūrė žinomi autoriai, bei tokių leidinių, apie kuriuos „Gairėse ...“ nekalbama. Pagrindinis formato tikslas - suteikti galimybę mainyti tarptautiniu mastu kompiuteriniais autoritetiniais įrašais tarp valstybinės bibliografijos tarnybų.

Kaip ir „Gairės ...“, UNIMARC/A teigia, kad „įrašo duomenų turinys priklauso nuo taisyklių, kurių laikomasi įrašą kuriančioje tarnyboje. Tačiau kiek įmanoma, reikia laikytis rekomendacijų dėl pradmenų formų, kurias pateikė IFLA“. Be to, UNIMARC/A, kaip ir „Gairės ...“, tiesiogiai nenurodo, kurie autoritetiniai įrašai turi būti skiriami tarptautiniams mainams. UNIMARC/A nepateikia net būdų kaip pažymėti šalies autorius, apie kuriuos reikalingi įrašai valstybinės produkcijos bibliografinių duomenų mainams. Tai yra ypač svarbus klausimas, nes valstybinės bibliografijos tarnybos kaupia savo autoritetinių duomenų bazes, naudojamas valstybinės bibliografijos pradmenų standartizavimui, o tose bazėse kartu su šalies kūrinių pateikiami ir vertimai kūrinių, sukurtų kitose šalyse. Kadangi šios valstybinės bibliografijos sudaro dalį nacionalinių bibliotekų duomenų bazių, kuriose, be savo šalies produkcijos, pateikiami ir užsienio leidinių įrašai bei standartizuotos pradmenų formos, o kartais net ir unifikuotos antraštės visai duomenų basei, tarnybai neįmanoma imtis visiškos atsakomybės už nacionalinių autorių pradmenų formas.

Antras svarbus klausimas, kilęs jau „Gairių ...“ aptarimo metu, yra paties autoritetinio įrašo turinio klausimas. UNIMARC/A, kaip kompiuterinio įrašo formatas, nustato kodavimo sistemą įrašo perdavimui formos, o ne turinio atžvilgiu. Tai reiškia, kad UNIMARC tik perteikia, o ne nustato duomenų elementų turinį, todėl tą turinį reikia standartizuoti kitais būdais. Tokias taisykles nustato „Gairės ...“ ir nacionalinės katalogavimo taisyklės. Taigi į klausimus, į kuriuos negali atsakyti „Vadovas“, negali atsakyti ir UNIMARC/A.

UNIMARC, kaip kompiuterinių įrašų formatas, struktūrizuojantis bibliografinius ir autoritetinius įrašus, kelia ir daugybę kitų klausimų. Automatizuotų autoritetinių įrašų duomenų bazių, ypač tų, kurios susijusios su bibliografinių duomenų bazėmis, atsiradimas atvėrė naujas abėcėlinio katalogo vaidmens tyrinėjimo kryptis. Kyla klausimai, kaip siejasi įrašai autoritetinių duomenų bazių viduje ir kokie yra ryšiai tarp autoritetinių ir bibliografinių duomenų bazių. Taip pat reikia nustatyti, kokias pagalbinę abėcėlinio katalogo įrašų funkcijas perima autoritetiniai įrašai automatizuotose duomenų bazėse.

Tarptautinis bendradarbiavimas autoritetinių įrašų srityje

Pagal Visuotinės bibliografinės apskaitos programą, siekiant įdiegti tarptautinius autoritetinių įrašų mainus, reikia:

- kad valstybinės bibliografijos tarnybos įsipareigotų savo katalogavimo taisykles grįsti IFLA priimtais principais, standartais bei nuostatais;

- kad valstybinės bibliografijos tarnybos įsipareigotų priimti autoritetinių duomenų įrašus tokiu pavidalu, kokį nustatė kitų šalių tarnybos;

- sukurti infrastruktūrą, kuri įgalintų efektyviai keistis autoritetiniais duomenimis tarptautiniu mastu.

Kaip sunku įdiegti šiuos principus, liudija tai, kad, net praėjus dvidešimčiai metų nuo Visuotinės bibliografinės apskaitos biuro įkūrimo ir trisdešimčiai metų nuo Paryžiaus principų dėl autorių vardų unifikuoatų pradmenų paskelbimo, vis dar nėra sukurta Tarptautinė autoritetinių duomenų sistema, kuri būtų sudėtinė Visuotinės bibliografinės apskaitos ir Tarptautinės MARC programos dalis, taip pat tebelieka neapibrėžta ISADN suteikimo autorių vardų ir anoniminės klasikos antraščių unifikuotiems pradmenims sistema¹⁶.

Be to, tarptautinė praktika parodė, kad didžiausi sunkumai, keičiantis bibliografiniais įrašais tarp valstybinės bibliografijos tarnybų, kyla būtent dėl unifikuoatų autorių vardų perėmimo iš kitų duomenų bazių. Įrašų perėmimas yra labai svarbus, nes bibliotekinės veiklos analizė parodė, kad unifikuoatų autorių vardų formų nustatymas yra pats sudėtingiausias, todėl ir pats brangiausias darbas.

Kyla klausimas, kodėl tarptautinių mainų bibliografiniais duomenimis, remiantis tarptautiniais katalogavimo taisyklių standartais, srityje buvo pasiekta gerų rezultatų, o toks pat darbas kuriant tarptautinę mainų autoritetiniais duomenimis sistemą nesulaukė panašios sėkmės.

Siekdama išspręsti šią problemą, IFLA organizavo du mokslinius tyrimus. Jau pirmasis darbas, pavadintas „Vardų autoritetinių failų tvarkymas ir naudojimas (asmenvardžiai, kolektyvų pavadinimai ir unifikuotos antraštės): įvertinimas ir perspektyvos“¹⁷, išskėlė kai kuriuos klausimus ir pateikė keletą atsakymų.

Penkiolikos nacionalinių bibliotekų autoritetinių įrašų automatizuotų duomenų bazių analizė parodė, kad šiose įstaigose tvarkomų bazių turinys yra iš esmės vienodas, t.y. jose kaupiamos asmenvardžių, kolektyvų pavadinimų bei anoniminės klasikos kūrinių unifikuotos formos. Jeigu visos autoritetinių įrašų duomenų bazės vienodai traktuoja visus autorius, neatsižvelgdamos į jų nacionalinę priklausomybę, tuomet koks būtų mainų jose sukauptais duomenimis tikslas?

Pranešimas, kuris buvo perskaitytas Bibliografijos sekcijos posėdyje 55-osios IFLA generalinės konferencijos, vykusios Paryžiuje 1989 m., metu, tarptautinio bendradarbiavimo autoritetinių duomenų mainų srityje nesėkmę aiškina tuo, kad neapibrėžtai buvo paskirstyti darbai, numatyti Visuotinės bibliografinės apskaitos programoje. Be to, šiame darbe nurodomi ir autoritetinių duomenų terminijos neaiškumai, dėl kurių neįmanoma susitarti, tarptautiniu mastu standartizuojant šią sritį.

F. Bourdon tyrimas „Tarptautinis bendradarbiavimas autoritetinių duomenų srityje: analizė ir rekomendacijos“¹⁸ pasirodė 1993 m. kaip minėto darbo tęsinys. Autorė analizuoja tarptautinius principus bei standartus ir nurodo priežastis, dėl kurių, nepaisant didelių pastangų, vis dar nevyksta veiksmingi tarptautiniai autorizuotų įrašų mainai. Pagrindinė priežastis - tai tarptautinio standartizavimo tikslų neaiškumas, t.y. neišsamus tipinio autoritetinio įrašo turinio apibrėžimas, taip pat neapibrėžtas atsakomybės paskirstymas tarp valstybinės bibliografijos tarnybų, ypač atsakant į klausimą, kas yra tiksliai nustatytas autoritetinio pradmens pavidalas, kurį tarnybos turi sudaryti savo autoriams. Sudėtingų kompiuterinių sistemų, palaikančių autoritetinių duomenų bazes ir jų ryšius su bibliografinių duomenų bazėmis, atsiradimas akivaizdžiai pakeitė ir autoritetinių duomenų paskirtį, todėl jie turi būti nagrinėjami besikeičiančiomis tarptautinių mainų sąlygomis.

Norint apibrėžti autoritetinio įrašo turinį, t.y. tai, ką jis turi apimti, kad būtų galima apibrėžti esybę, aprašytą autoritetiniame įrašo, iš pradžių reikia apibrėžti tam įrašui keliamus uždavinius. F. Bourdon visų pirma patikslina autoritetinių įrašų duomenų bazių uždavinius. Pirmasis uždavinys - tai abėcėlinio katalogo pradmenų valdymas: papildomi pradmens duomenys skiriami tik tam, kad būtų galima atskirti identiškų pradmenis šio katalogo viduje, o tiksliau - tam tikros duomenų bazės viduje. Tokias autoritetinių įrašų duomenų bazes galima naudoti tik nuolat darant nuorodas į katalogą, t.y. į konkrečią duomenų bazę, kuriai autoritetiniai įrašai buvo sukurti. Todėl mainams jie netinka. Autorė juos vadina abėcėlines duomenų bazes valdančiais autoritetinių duomenų įrašais. Ant-rasis tokių bazių uždavinys yra įrašo pradmenyje nurodytos esybės identifikavimas. Šiuos įrašus F. Bourdon vadina abėcėlines duomenų bazes identifikuojančiais autoritetinių duomenų įrašais. Šių bazių įrašuose, be elementų, reikalingų pradmenims valdyti katalogo viduje, pateikiami elementai, įgalinantys identifiikuoti esybę, kuriai sudarytas įrašas; būtent dėl šių elementų įvedimo tokių bazių įrašai leidžia daugelį kartų naudoti tą patį unifikuoatą pradmenį vis kitame kontekste.

Identifikuojantys elementai - tai pirmiausia pastabos. Jose pateikiami duomenys apie autorių ar kūrinių bibliografiniu aspektu, tačiau duomenų bazė nepaverčiama biografiniu ar literatūriniu žodynu. Šie duomenys laikui bėgant papildomi, todėl identifikacijos bazė tampa vis gyvesnė ir lankstesnė. Kuo konkretnesnis pastabos, tuo tiksliau autoritetiniame įrašo identifikuojamas autorius, o įrašas darosi nepriklausomesnis nuo konkretaus katalogo ir tinkamesnis naudoti pakartotinai. Įdomiausia, kad „Gairėse ...“ šie elementai nelaikomi privalomais!

Tokio pobūdžio autoritetiniuose įrašuose yra visi arba kai kurie toliau išvardinti elementai (remiantis Prancūzijos, Olandijos, Vokietijos, JAV, Švedijos ir Didžiosios Britanijos nacionalinių bibliotekų duomenų bazių analize):

- informacija apie autoritetinės formos pasirinkimą ir nuorodas į atmetas formas bei formas, kurios koku nors būdu susijusios su autorizuotąja;

- informacija, aiškinanti asmenvardžio struktūrą, pavyzdžiui, informacija apie autoriaus tautybę arba trūkumą duomenų tautybei nustatyti, apie kalbą, kuria autorius paprastai rašo savo kūrinius;

- autoriaus biografijos duomenys: datos ir pan., profesija, institucija, kurioje dirba ar dirbo;

- nurodymai vartotojui, kaip naudotis pradmeniu: išpėjimas apie galimą painiavą dėl homonimijos, išpėjimas apie standarto pasikeitimus;

- informacija apie šaltinius, kuriais naudotasi, sudarant autoritetinį įrašą: nuoroda į vieną ar kelis autorius kūrinius, paprastai tuos, kurių pagrindu įrašas buvo sudarytas arba papildytas, nors šios nuorodos skiriasi duomenų išsamumu; šaltiniai arba nuoroda į susirašinėjimą su autorium ar leidėju;

- informacija apie atitinkamus šaltinius, kuriuose duomenų buvo ieškoma, tačiau nerasta.

Šios analizės pagrindu F. Bourdon pateikia rekomendacijas ir pasiūlymus tolesnei darbų, kuriant Tarptautinę autoritetinių duomenų sistemą, programai. Visų pirma būtina įgyvendinti Visuotinės bibliografinės apskaitos programos principus dėl autorių vardų. Tam reikia, kad:

- valstybinės bibliografijos tarnybos imtųsi atsakomybės už savo autorius: būtina patikslinti, kurie elementai sudaro unifikuoatą pradmenį, taip pat apibrėžti, kas yra konkretaus autoriaus tautybė, ir pasiekti šiuo klausimu tarptautinį susitarimą. Jei valstybinės bibliografijos tarnyba įtraukia į savo bibliografiją užsienio autorių, ji privalo perimti unifikuoatą pradmenį, kurį nustatė atitinkamos šalies bibliografijos tarnyba;

- valstybinės bibliografijos tarnybos sudarytų savo šalies autorių referentinius autoritetinius įrašus; būtina patikslinti elementus, reikalingus norint identifiukuoti asmenį, kolektyvą ir anoniminės klasikos kūrinių, ir tuos elementus įtraukti į autoritetinių įrašų duomenų bazes; taip pat būtina patikslinti mainų formatą;

- valstybinės bibliografijos tarnybos imtų platinti apžvalginę medžiagą apie duomenų bazes, kuriose kaupiama informacija apie nacionalinius autorius, pateikdamos šių bazių sąrašus su išsamia informacija apie jų turinį; tuo pačiu tikslu reikia pataisyti „Gairės autoritetinių ir nuorodinių įrašų sudarymui“, atkreipiant dėmesį į identifiukuojančius duomenų elementus, neįtrauktus į pirmąjį leidimą, kurių schemą pateikia F. Bourdon; būtina užtikrinti UNIMARC autoritetinių ir nuorodinių įrašų konvertavimą į šalies formatus ir atvirkščiai, taip pat jį patobulinti, įvedant papildomus elementus, pavyzdžiui, kodus, nurodančius autoriaus tautybę;

- būtų nustatyta Tarptautinės autoritetinių duomenų sistemos struktūra ir tai, kokias funkcijas joje atliks ISADN numeris; F. Bourdon nurodo dvi galimas tarptautinės sistemos struktūras: centralizuotą ir decentralizuotą, padarydama išvadą, kad tikslingiau būtų turėti

centralizuotą sistemą; ji taip pat, išanalizavusi gimininių tarptautinius numerius (ISBN ir ISSN) bei autoritetinių įrašų duomenis ir tiems įrašams keliamus tikslus, siūlo ISADN suteikimo sistemą.

F. Burdon siūlo šiuos tolesnius praktinius standartizavimo veiksmus:

- sudaryti identifikuojančių elementų sąrašą, kuriam kiekvienas elementas būtų pagrįstas ta reikšme, kurią jis turi arba gali turėti nustatant autorių kaip bibliografinę esybę; be to, reikia apibrėžti elementų turinį bei identifikuojančių duomenų šaltinius ir sugrupuoti identifikuojančius elementus pagal jų svarbą,

- įtraukti autoritetinių duomenų bazių kūrimo taisykles į katalogavimo taisykles, kuriose būtina nustatyti autoritetinių įrašų sudarymo ir pakartotinio naudojimo tvarką,

- papildyti ir atnaujinti standartus: standartizuoti terminiją, tarptautinius autoritetinių formų sąrašus, „Gaires ...“ ir UNIMARC autoritetiniams ir nuorodiniams įrašams ir t.t.

Šios analizės kontekste nagrinėdami E. Veronos „Abėcėlinių katalogų sudarymo vadovą ir žinyną“ matome, kad jame nustatomos taisyklės, kaip sudaryti abėcėlines duomenų bazes valdančius autoritetinių duomenų įrašus, t.y. sprendžiamas konkretaus katalogo pradmenų valdymo uždavinys, o ne abėcėlines duomenų bazes identifikuojančių autoritetinių duomenų įrašų sudarymo uždavinys. Iš F. Bourdon analizės matyti, kad tik įrašas, identifikuojantis esybę, tinka pakartotiniam naudojimui už konkrečios aplinkos, kurioje jis buvo sudarytas, ribų. Tokiems įrašams, kurie būtų formuojami pagal tarptautinius nurodymus, sudaryti trūksta taisyklių, tai pastebėjo E. Verona savo „Vadove“ dar 1983 metais. F. Bourdon cituoja P. Oddy¹⁹, kuri nurodė, jog būtina autoritetinių įrašų sudarymo ir jų pakartotinio naudojimo taisyklės įtraukti į katalogavimo taisykles.

Tarptautinė autoritetinių duomenų sistema: išvados

Siekdamos sukurti būtinus standartus ir infrastruktūrą, įgalinančią keistis autoritetiniais duomenimis, IFLA Katalogavimo ir Mechanizavimo sekcijos 1978 m. po išankstinių tyrimų²⁰ kartu įsteigė Tarptautinės autoritetinių duomenų sistemos darbo grupę. Jos uždaviniai buvo šie:

- išnagrinėti ir suformuluoti reikalavimus vieningai tarptautinei autoritetinių įrašų sistemai, kuri tenkintų bibliotekų poreikius,

- parengti UNIMARC formatą autoritetiniams įrašams,

- parengti efektyvių ir sėkmingų mainų autoritetiniais duomenimis metodus²¹.

Pirmasis žingsnis, sprendžiant šias problemas, buvo „Gairių autoritetiniams ir nuorodiniams įrašams sudaryti“ parengimas. Prieš pat jų išleidimą 1983 m. darbo grupė buvo oficialiai paleista, o UNIMARC formato autoritetiniams ir nuorodiniams įrašams kūrimas buvo patikėtas Laikinajam UNIMARC autoritetiniams įrašams kūrimo komitetui.

Panaikinus darbo grupę ir išleidus UNIMARC/A, Visuotinės bibliografinės apskaitos programoje neliko organizacijos, atsakingos už autoritetinių įrašų mainus tarptautinės sistemos mastu. Nepaisant to, šioje srityje buvo pasiekta reikšminga pažanga. Buvo atlikti du jau minėti M. Beaudiquez ir F. Bourdon moksliniai tyrimai; seminario dėl bibliografinių įrašų (Stokholmas, 1990 m.)²² ir praktinio seminario dėl UNIMARC/CCF formatų (Florencija, 1991 m.)²³ metu buvo priimtos rekomendacijos, kaip tirti sąlygas, būtinas tarptautinei autoritetinių duomenų sistemai sukurti; vyko IFLA Nuolatinio UNIMARC komiteto organizuojami teoriniai ir praktiniai seminarai, kuriuose buvo pristatomas UNIMARC autoritetiniams ir nuorodiniams įrašams²⁴. Pirmajame seminare, skirtame autoritetinių įrašų duomenų bazėms, kurį IFLA surengė Sankt-Peterburge 1995 m., buvo padaryta išvada, kad būtina sukurti Tarptautinę autoritetinių duomenų sistemą bei jos ribose įdiegti ISADN²⁵. Visuotinės bibliografinės apskaitos programa, atsižvelgdama į šias išvadas ir į vis akivaizdesnę tokios sistemos būtinumą, pakvietė į steigiamąjį posėdį penkių šalių (Suomijos, Prancūzijos, Kroatijos, JAV ir Didžiosios Britanijos) specialistus, kad aptartų ISADN bei Tarptautinės autoritetinių duomenų sistemos diegimo galimybes. Posėdis įvyko 1996 m. gegužės mėnesį Britų bibliotekoje Londone.

Tarptautinė sistema turėtų užtikrinti pakartotinį autoritetinių įrašų duomenų, kuriuos nustatė valstybinės bibliografijos tarnybos, naudojimą valstybiniu ir tarptautiniu lygiu ir įgalinti patikimai bei nuosekliai identifiкуoti autorius visuose kataloguose, kuriuose jie figūruoja. Tokios sistemos kūrimas siejasi su tarptautinės ISADN numerių suteikimo sistemos plėtra.

ISADN tikslas yra suteikti numerį konkrečiai esybei: asmenvardžiui, kolektyvo pavadinimui arba unifikuotai antraštei, kuri yra kreipties taškas viešo naudojimo kompiuteriniame kataloge, nepriklausomai nuo kalbinių skirtumų.

Kokiu būdu būtų galima nustatyti šį numerį, diskutuojama jau seniai²⁶. Kroatijos bibliotekininkų bendrija nuosekliai remia Visuotinės bibliografinės apskaitos programos veiklą ir - tai ypač svarbu - išipareigoja laikytis priimtų susitarimų, turėdama tikslą įsijungti į tarptautinę sistemą.

Iš kroatų k. vertė M. Bračko ir L. Buckienė

¹ International Conference on Cataloguing Principles, Paris, 9th-18th October, 1961 : report. London : Clive Bingley, 1969.

Verona, E. Međunarodna načela katalogizacije. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 7(1961)3-4, str. 155-170.

Prilog 1: Načela prihvaćena na Međunarodnoj konferenciji o načelima katalogizacije, Pariz, listopad 1961., str. 171-176.

Prilog 2: Zaključci Međunarodne konferencije o načelima katalogizacije, Pariz, lipanj 1961., str. 177-179.

² Actes du Conseil de la FIAB, 20eme session, Zagreb, 27 septembre-1er octobre, 1954. Le Haye : Martinus Nijhoff, 1955.

³ Načela prihvaćena na Međunarodnoj konferenciji o načelima katalogizacije, str. 173, 175.

⁴ Names of persons : national usages for entry in catalogues / by the IFLA International Office for UBC. 3rd ed. London : IFLA International Office for UBC, 1977.

⁵ International Meeting of Cataloguing Experts, Copenhagen, 1969 : report. // IFLA Annual 1969.

Report of the International Meeting of Cataloguing Experts, Copenhagen, 1969. // Libri 20(1970)1, str. 105-132.

Verona, E. Nastavak rada oko međunarodnog ujednačavanja kataložnih postupaka. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 15(1969)3-4, str. 141-150.

⁶ Anderson, D. Universal bibliographic control : a long term policy, a plan for action. Pullach, München : Saur, 1974.

Verona, E. Univerzalna bibliografska kontrola i međunarodno ujednačavanje kataložnih postupaka. // Informatologia Jugoslavica 8(1976)1-4, str. 1-5 „Postanak i značenje Univerzalne bibliografske kontrole“.

⁷ Anderson, D. Universal bibliographic control. Str. 47.

⁸ International Conference on National Bibliographies, Paris, 1977 : final report. Paris : Unesco, 1978.

⁹ Verona, E. Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga. 1. dio : Odrednice i redalice. 2. izmijenjeno izd. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1986.

¹⁰ Problems and prospects of linking various single-language and/or multi-language name authority files : notes... / prepared by Eeva Murtoma and Eugenie Greig. // International cataloguing and bibliographic control 23(1994)3, str. 55-58.

¹¹ Statement of Principles adopted at the International Conference on Cataloguing Principles, Paris, October, 1961. Annotated ed. with commentary and examples by Eva Verona assisted by Franz Georg Kaltwasser, P.R. Lewis, Roger Pierrot. London : IFLA Committee on Cataloguing, 1971.

¹² Guidelines for authority and reference entries / recommended by the Working Group on an International Authority System ; approved by the Standing Committees of the IFLA Section on Cataloguing and the IFLA Section on Information Technology. London : IFLA International Programme for UBC, 1984.

Smjernice za izradu preglednih kataložnih jedinica i uputnica / preporučila Radna grupa za izradu Međunarodnog sustava preglednih kataložnih jedinica ; odobrio Stalni odbor Sekcije za katalogizaciju i Sekcije za automatizaciju Međunarodne federacije bibliotekarskih društava i ustanova ; prevela i predgovor napisala Daniela Živković. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1990.

¹³ Verona, E. Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga. 2. dio : Kataložni opis. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1983.

¹⁴ UNIMARC/Authorities : Universal Format for Authorities ;

recommended by the IFLA Steering Group on a UNIMARC Format for Authorities ; approved by the Standing Committees of the IFLA Section on Cataloguing and Information Technology. München [etc.] : Saur, 1991.

¹⁵ UNIMARC Manual / edited by Brian Holt with the assistance of Sally McCallum and A.B. Long. London : IFLA Universal Bibliographic Control and International MARC Programme ; British Library Bibliographic Services, 1987.

¹⁶ Delsey, T. Authority control in an international context. // Cataloguing and Classification quarterly 9(1989)3, str. 13-28.

¹⁷ Beaudiquez, M., Bourdon, F. Management and use of name authority files (personal names, corporate bodies and uniform titles) : evaluation and prospects. München [etc.] : Saur, 1991.

¹⁸ Bourdon, F. International cooperation in the field of authority data : an analytical study with recommendations. München [etc.] : Saur, 1991.

¹⁹ Oddy, P. Name authority files. // Catalogue & index (1986)82, str. 1, 3-4.

²⁰ Survey of authority files and authority control systems for catalogue headings : first report. London : IFLA International Office for UBC, 1978. Padaugintas rankraštis.

²¹ International cataloguing 9(1980), str. 10-12. Žr. taip pat: Smjernice za izradu preglednih kataložnih jedinica i uputnica, str. 11.

²² Seminar on Bibliographic Records : proceedings of the Seminar held in Stockholm, 15-16 August 1990 / ed. Ross Bourne. München [etc.] : Saur, 1992.

²³ UNIMARC/CCF : proceedings of the Workshop held in Florence, 5-7 June 1991 / IFLA/Unesco ; ed. by Marie-France Plassard and Diana McLean Brooking. München [etc.] : Saur, 1993.

²⁴ Willer, M. UNIMARC/Authorities format // UNIMARC and CDS/ISIS : proceedings of the Workshops Held in Budapest, 21-22 June 1993 and Barcelona, 26 August 1993 / edited by Marie-France Plassard and Marvin Holdt. München [etc.] : Saur, 1994. Str. 19-36.

Willer, M. UNIMARC/Authorities : a new tool towards standardization, pranešimas, skaitytas praktiniame seminare „UNIMARC with CDS/ISIS Workshop“ (IFLA Generalinė konferencija, Barselona, 1993 m. rugpjūčio 26 d.), seminare „UBC/UNIMARC : a Seminar on Universal Bibliographic Control and UNIMARC“ (Vilnius, 1994 m. liepos 2-4 d.) ir konferencijoje „Crimea'95“ (Eupatorija, 1995 m. liepos 12-16 d.).

²⁵ Žr.: International cataloguing and bibliographic control, 25 (1996).

²⁶ Poncet, J. Authority files in machine systems. // The interchange of bibliographic information in machine readable form / R.E. Coward and M. Yelland, eds. London : Library Association, 1975. Str. 96-98.

The International MARC Network : bibliographic study. London : IFLA International Office for UBC, 1977.

Malinconico, S.M. The library catalogue in a computerized environment. // The nature and future of the catalogue / ed. by M.J. Freedman and S.M. Malinconico. Phoenix, Ariz. : Oryx Press, 1979. Str. 46-68.

Delsey, T. Authority control in an international context, str. 23-27.

Heymans, F. How human-usable is interchangeable? or, Shall we produce catalogues or babelographic towers? // Library resources and technical services 26(1982)2, str. 156-169.

Problems and prospects of linking various single-language and/or multi-language name authority files, str. 56-57.